

«МАНАС» УНИВЕРСИТЕТИНИН ТИЛ ҮЙРӨТҮҮ ТЕХНОЛОГИЯСЫ

З.К ДЕРБИШЕВА

Кыргыз – Түрк «Манас» университети

Жер жүзүндөгү өлкөлөр арасында экономикалык, саясий жана маданий байланыштар улам өнүгүүдө. Ушул карым – катнаштардын жогорку деңгээлде жүзөөгө ашырылышы үчүн чет тилдерди үйрөтүү маселеси өзгөчө бир зарылдык абалына жетти. Тил үйрөтүүнү тиешелүү бир деңгээлге көтөрүү үчүн көптөгөн метод ыкмалар практикаланып келүүдө. Мунун натыйжасында тил үйрөтүүнүн тарабынан метод, ыкмаларынын саны эле учурда 40ка жакындап, улам көбөйүүдө. Бул ыкмалардын көпчүлүгүнүн окшош жактары да, өзгөчөлөнүп айырмаланган жактары да бар.

1920 – жылдары абстрактуу жана теориялык маселелер боюнча иштеп келген тилчилер, 1940 – жылдардан тартып тилди практика түрүндө колдонуу – үйрөтүүсү зарыл экенин түшүнүштү. Өзгөчө II дүйнөлүк согуштан кийин өлкөлөр арасындагы көптөгөн карым – катнаштардын өнүгүшү, эл аралык мамилелер тилчилерди чет тилдерди үйрөтүү маселесин ишке ашырууга мажбурлады. 1957 – жылы Советтер Союзунун космоско жердин жасалма спутнигин учуруусунун ийгиликтүү ишке ашырылуусунун таасири менен Америкада 1958 жылы «Улуттук коопсуздук жана билим берүү» мыйзамы (NDEA) кабыл алынып, тил илими жана тил үйрөтүүнүн изилденишине акчалай жардам көрсөтүлгөн. Мындай көмөк көрсөтүү менен чет тилдерди үйрөтүү өлкөнү коргоо сыяктуу эле мааниси бар экени ырастаган. Ошентип, Америкада башталган чет тилдерди үйрөтүү кыймылдары бардык дүйнөгө таралды. 1950 – жылдардан кийин тил илими менен чет тилдерди үйрөтүүдө таасири этүүчү психология, антропология сыяктуу илим тармактарынын ортосунда тыгыз байланыш түзүлгөн. Себеби психологияда ар түрдүү үйрөтүү теориялары жана технологиясы бар. Чет тилдерди үйрөтүү ыкмаларынын көпчүлүгү тил илиминин теориясы менен бирге окутуу теорияларынын бирөөсүн тандоого мажбур. Мисалы, аудио – лингвистикалык ыкмада тил илиминин теориялык түзүлүшү, окутуу теориясы менен бирдикте тарбиялык жагы да эске алынган. Чет тилдерди үйрөтүү бир гана тил илиминин изилдөө объектиси эмес. Ар тараптуу иликтөөлөрдүн натыйжасында тил үйрөтүү ыкмалары пайда болуп, алар азыркы учурда кеңири жайытылууда, бирок алардын кээ бирлери текшерилип, практикалык талапка жооп бербесе, колдонуудан чыгып калат.

Тилди чет тили катары окутуу методикасында төмөндөгү ыкмаларга көбүрөөк көңүл бөлүнөт:

- грамматика – которуу ыкмасы;
- коммуникативдик метод;
- Берлицц практикасы;
- түз ыкма.

1. Грамматика–каторуу ыкмасы

Тилдин грамматикасына басым жасалат. Окутуу процессинде эне тил менен чет тили бирдей колдонулат. Эки тил бири–бири менен салыштырылып берилет. Окуучулар туура каторууга машыктырылат жана так каторуу талап кылынат. Мында грамматиканын эрежелерин туура сактап каторууга жана жазуу иштеринде туура колдонууга үйрөтүлөт.

2. Коммуникативдик метод

Бул методдо айрыкча жазуу ишине эмес, сүйлөөгө көп көңүл бурулат. Сүйлөшүүгө багытталган иш – чаралар жүргүзүлөт. Грамматиканы эрежелерине көп көңүл бурулбайт. Окутуунун башында окууга, жазууга көңүктүрүлбөйт. Студенттерге караганда окутуучу актив – дүүрөөк болот. Окутуучу үйрөтүлүп жаткан тилден башка тилге токтолбойт. Жалгыз гана үйрөтүлүп жаткан тил колдонулат.

3. Түз ыкма

Бул ыкмада негизинен окуучулардын 4 жөндөмүнө: угуп түшүнүүгө, сүйлөшүүгө, жазууга жана окууга басым жасалат. Бул методдун жардамы менен чөйрөдөгү кубулуштарга байланыштуу билим берүүгө багытталат. Ар бир сабактан кийин өткөн темалар кайталанып, бышыкталып жүрүп отурат. Мурда үйрөтүлгөн темалар менен кийин үйрөтүлгөн темалардын ортосунда байланыш түзүлөт. Коюлган максатка жетүү үчүн грамматикага жана практикага бирдей көңүл бурулат.

4. Берлицц практикасы

Бул колдонмону түз методдун уландысы же бир бөлүгү катары кароого болот. Мында да жогоруда белгиленгендей окуп түшүнүүгө, сүйлөшө билүүгө, угуп түшүнүүгө жана жазууга көңүл бурулат жана буларга багытталган иш – чаралар жүргүзүлөт. Бул практиканын эки негизги максаты бар:

- студенттин ой жүгүртүүсү менен үйрөнүп жаткан тилдин ортосунда байланыштын курулушу;
- студенттин эне тилде сүйлөбөстөн үйрөнүп жаткан тилде сүйлөй билиши.

Бул практикага байланыштуу сабактарды үйрөткөн окутуучу үйрөтүлүп жаткан тилде сүйлөгөн элдин өкүлү болууга тийиш. Үйрөтүү процессинин башында күнүмдүк сүйлөшүүлөргө басым жасалат. Окуу жана жазууга кийинчирээк үйрөтүү башталат. Бул практиканын негизги ыкмалары төмөндөгүлөр:

- жаңы сөздөрдү үйрөткөндө бир нерсени көрсөтүү же мимиканын жардамы менен түшүндүрүп берүү;
- сыпаттап түшүндүрүп берүү, кыймыл – аракеттердин жардамы менен түшүндүрүү;
- сөздөрдүн ордуна сүйлөмдөрдү колдонуу;
- көп сүйлөбөө, студенттерди сүйлөтүү;
- китептин ордуна сабактын планын колдонуу;
- студенттердин үйрөнүү темпине ылайыкташкан иш алып баруу.

Түрк тилин окутуу методикасы

Азыркы тилдер жогорку мектебинин даярдоо бөлүмүндө түрк тилин үйрөтүүдө (координатору Ахмед Гунгөр) колдонулуучу баштапкы негиздер төмөнкүлөр:

Тил бул бир бүтүндүк: Бир телону камсыз кылып туруучу органдар сыяктуу тилди дагы түзүп турган фундаменталдык элементтер бар.

Тил окутууну бир бүтүмдүк катары түзүп туруучу элементтер: сүйлөшүү, жазуу, угуп түшүнүү, окуп түшүнүү сыяктуу 4 негизги жөндөмдүүлүктү өстүрүү.

Төрт негизги жөндөмдүүлүктү өстүрүүнүн ийгиликтүү болушуна жардам катары диктант жана грамматикага маани берилген.

Ахмет Гунгөрдүн айтуусу боюнча, тилди окутуунун максаты: башка бир тилде ой – пикирлерибизди жана түшүнүктөрүбүздү жазуу жана оозеки түрдө түшүндүрө билүү. Ошол эле убакта ал тилде жазылган бардык илимий – маданий булактарды жазуу жана оозеки түрүндө түшүнө билүү жөндөмдүүлүгүн арттыруу.

Грамматика. Чет тилдерди окутуу методдорунун ичинен эң көп талкууга алынган темалардын бири – бул грамматика. Грамматика Азыркы тилдердин жогорку мектебинде 4 негизги жөндөмдүүлүктү жогорулатуу үчүн колдонулат. Азыркы убакта грамматика – которуу ыкмасы катарында кеңири колдонулуп келет.

Эне тилин үйрөнгөн кичинекей баланын грамматика эрежелерине таянбай сүйлөгөнүн билебиз. Бала мектепке барганга чейин 2 негизги жөндөмдүүлүктү – угуп түшүнүү жана сүйлөшүү – жөндөмдүүлүгүн үйрөнөт. Окуу жана жазуу жөндөмдүүлүгүнө мектепте үйрөнөт. Эне тилинин өзгөчөлүгүн үйрөнүү үчүн грамматикасын окуйт.

Окуп – түшүнүү. Окутуу маселесинде эң көп талкууланган маселелердин бири күнүмдүк газета, журнал жана китептерден алынган аңгемелердин берилиши, баштооч деңгээлде тилди жаңы үйрөнүп жат – кан студенттер үчүн кыйла оңтойсуздуктарды жаратат. Бул жөндөмдү өнүктүрүү менен студенттердин уккан нерсесин түшүнүшүнө аларды аң – сезимдүү түрдө кабыл ала билишине карата иш – чаралар жүргүзүлөт.

Угуп – түшүнүү. Чет тилин үйрөтүүдө угуп түшүнүүнүн ролу чоң. Мында көрмө жана укма аппараттарды колдонуу сабактардын кызык – туу өтүлүшүнө шарт түзөт.

Кыргыз тилин чет тили катары окутуунун методикасы

Биздин республикабызда акыркы мезгилде кыргыз тилин чет тили катары үйрөтүү маселеси өтө актуалдуу. Кыргыз тили мамлекеттик тил статусун алгандан бери Кыргызстанда кыргыз тилин орус тилинде сүйлөгөндөргө үйрөтүү маселеси коюлуп келүүдө. Анткени орус аудиториясына кыргыз тилин үйрөтүү боюнча атайын иштелип чыккан методика жок эле. Ошондуктан, бул сабактар кыргыз тилин кыргыз мектептеринде эне тил катары окутуу үйрөтүү методикасынын неги – зинде берилчү. Ал өзүнүн максатына жетчү эмес эле. Анын үстүнө жаңы методиканын негизинде түзүлгөн окуу куралдары, китептер да жок эле.

Кийинки учурда коомдо демократиялык «ачык эшик» саясаты ийгиликтүү ишке ашып, мамлекеттер интеграциялашып жаткандан бери кыргыз тилинин социалдык – коомдук даражасы да өсүүдө. Кыргыз тилинин илимий изилденишинде да, окутуу методикасында да көптөгөн өзгөрүүлөр болуп жатат. Өзгөчө кыргыз тилин чет элдик атууларга үйрөтүү аракеттери өзүнүн оң таасирин тийгизбей койгон жок. Акыркы жылдары чет өлкөдөн келген адамдар тарабынан кыргыз тилине болгон кызыгуулар пайда болуп, кыргыз окумуштууларынын да өзүнүн тилине болгон мамилеси, көз караштары өзгөрүлдү. Бирок азыркы мезгилде кыргыз тилин чет тил катары үйрөтүүнүн абалы ойдогудай эмес. Бул багыт жаңыдан калыптанып келе жатат. Эң башкы себеп – бул кыргыз тилинин үйрөнүүгө болгон зарылчылык, аны үйрөнүүдөгү мотивация. Мындай зарылчылык эмнеден келип чыгат? Албетте, бул тил билим алуу функциясын аткарсат. Тилекке каршы, азыркы учурда кыргыз тили билим – илим тили катары кызматын республикалык деңгээлде аткарабайт. Көптөгөн жогорку окуу жайла – рыбызда кыргыз тилинде сабак окутулбайт. Мунун негизги себеби – улам жаңырып турган илимий маалыматтардын бардыгы орус тилинде экендиги. Керектүү деңгээлде илимий иштерди жүргүзүш үчүн бардык илимий булактар кыргызчага үзгүлтүксүз которулуп турушу керек. Бул маалыматтарга таянып лекциялар окулат, илимий макалалар, курстук, дипломдук иштер диссертациялар жазылат.

Өлкөбүздөгү башка окуу жайларынан айырмаланып, Кыргыз – Түрк «Манас» университетинде билим берүү кыргыз жана түрк тилдеринде жүргүзүлгөндүктөн, университеттин жамааты тарабынан бул маселе – лерге олуттуу көңүл бөлүнүүдө. Жогоруда айтып кеткен кыйынчы – лыктарга карабай, түрдүү адистиктик боюнча сабактар кыргыз тилинде окутулат. Ар бир лекция кыргыз тилинде даярдалып, семинар, практикалык, лабораториялык иштер кыргыз тилинде жүргүзүлөт. Кыргыз тилинде билим алуу үчүн чет мамлекеттерден (Түркия, Россия, КНР ж.б.) келген жаштар да атайын даярдоо курсунда бир жыл кыргыз тилин үйрөнүшөт. Кыргыз – Түрк «Манас» университети түрк жана кыргыз тилдеринде билим алган алгачкы бүтүрүүчүлөрүн чыгарды.

Университебизде кыргыз тилинин статусу билим тилине көтөрүл – гөндөн соң, анын изилдениши, аны үйрөтүү методикасы дайыма окутуучулар үчүн эң орчундуу проблема болуп эсептелинет. Бул багытта университетибиздин тилчилери чыгармачылык менен иштеп келе жатат. Мындай аракеттердин натыйжасында республиканын деңгээ – линде **Кыргыз – Түрк «Манас» университети кыргыз тилин үйрөтүү боюнча жаңы эффективдүү методиканын ээси** деп айтсак, аша чапкандык болбостур. Мындай айтууга биз толук негизибиз бар, анткени бир жылдын ичинде ар кайсы улуттардын өкүлдөрүн биз кыргызча сүйлөшүп пикир алышууга үйрөткөндөн тышкары, өз адистиги боюнча кыргыз тилинде билим алууга да даярдайбыз, кыргыз тилинде ой жүгүртүүгө көндүрөбүз. Биздеги кыргыз тилин окутуу методикасынын өзгөчөлүгү – англис, орус тилдерин чет тил катары үйрөтүүнүн өнүккөн методикаларына таянуу менен, аларды электен өткөрүп, ылайыктуу ыкмаларын өздөштүрүп пайдалануу. Маселен, американын окутуу системасында илгертеден бери колдонулуп келе жаткан интерактивдүү методдор биздин окутуу методикабызга кеңири

жайылууда. Сынчыл ой жүгүртүү, долбоор программалык окутуу, мээге чабуул, элестетүүнү башкаруу, класстер, синквейн сыяктуу жаңыча окутуу усул – ыкмалары азыр мугалимдер тарабынан иштиктүү прак – тикаланууда. Биздеги тил үйрөтүү методдордун дагы бир өзгөчүлүгү – бул Томер тил үйрөтүү системасынын кеңири колдонулушунда. Бул системанын өзгөчүлүгү – тил үйрөнүүчүлөрдүн бир эле учурда үйрөнүп жаткан тилинде сүйлөшүү, угуу, окуу, жазуу көндүм – машыккан – дыктарын өнүктүрүүгө багытталгандыгында. Ошентип, бир топ ыкма – усулдар өз ара айкалышып, бири – бирин байытып келип, биздин университетке таандык өзгөчө бир комплекстүү метод келип чыкты десек болот. Бул методдун багыт – максаты – коммуникативдик функция.

Студенттердин байланыштуу сүйлөм түзүп, пикирин баяндай алууга үйрөтүүдө репродукция ыкмасы колдонулат. Көрсөтмө куралдарга, схемаларга, таблицаларга, көптөгөн көнүгүүлөргө таянып, жаңы маалыматтар түшүндүрүлөт. Репродукция ыкмасы практикалык жактан бышыктоо максатында колдонулат. Продуктивдүү метод өз алдынча изденүүгө, чыгармачылык ишкердүүлүккө, логикалык ой жүгүртүүгө жардам берет. Бул багытта тажрыйбалуу окутуучуларыбыз (Чолпон Сыдыкова, Егемберди Кубатов, Калия Кулалиева ж.б.) байланыштуу текст түзүүнүн жолдорун ийгиликтүү үйрөтүш үчүн студенттердин эмоциясын козгогон, ой жүгүртүүсүн өстүрө турган чакан, кызыктуу тексттерди даярдап, сабакта проблемалык кырдаал түзүп, аны чечүү үчүн ар түрдүү суроолорду, тапшырмаларды беришет.

Тил үйрөтүүнүн эң башталгыч курсунда кыргызча сөздөрдүн туура айтымын үйрөтүүдө көптөгөн **фонетикалык көнүгүүлөр** берилет; ошону менен бирге сөз өстүрүү максатын көздөп сүрөт, слайддарды, видеокөрсөтүүлөрдү иштиктүү колдонушат.

Грамматикалык маалыматтар системалуу түрдө берилип келет. Грамматикалык эрежелер жеткиликтүү кабыл алынышы үчүн алар жөнөкөйлөнтүлүп берилет. Буга көмөкчү катары мугалимдер тарабынан даярдалган грамматикалык схемалар, таблицалар колдонулат.

Тил үйрөнүүдөгү дагы бир максат – бул башкалардын сөзүн **угуп түшүнүү**. Эгер окуучу укканын түшүнө албаса, анда жообун да кайтара алалбайт. Мындай жөндөмдү өстүрүш үчүн окутуучуларыбыз түрдүү ыкма, жолдорду чыгармачылык менен колдонуп келишүүдө. Бул багытта аудиожазылмалар, видеофильмдер натыйжалуу пайдаланы – лууда. Мисалы, бир баяндама угузулгандан соң, анын мазмунуна байланыштуу суроолор, тапшырмалар берилет; ал суроолорго таянып, балдар түшүнгөнүн толук айтып берүүсү талап кылынат.

Кыргыз тили биздин университетте билим алуу тили болгондуктан, студенттер бул тилде илимий китептерди, макалаларды окууга мажбур болушат. Бул багытта студенттердин **«окуп – түшүнүү»** жөндөмдүү – лүктөрүн өнүктүрүү үчүн окутуучулар тарабынан атайын иштелип чыккан машыктыруучу көнүгүүлөр, ар кандай татаалдыктагы тексттер пайдаланылат. Адегенде студенттер сүйлөмдөрдүн түзүлүшүн, байла – ныштуу баяндоонун туура курулушун үйрөнүшөт. Бара – бара студент – тер чыгармачылык менен иштеп, маанисине жараша тексттерди анализ кылып, ага план – суроо түзүп калышат.

Кыргыз тилинен сабак берген окутуучулардын көздөгөн маанилүү максаттарынан дагы бири—бул студенттерди кыска мөөнөттө **сүйлөгөнгө** үйрөтүү. Коммуникативдик методдун башкы талабын ишке ашырууда мугалимдерибиз студенттерди жергиликтүү эл менен пикир алмашууга, өзүнүн оюн түшүндүрө билгенге, ошону менен бирге окуган тексттерди, уккан маалыматтарды айтып бере алганга үйрөтүүдө көп аракеттерди жасашууда. Ушундай аракеттердин натыйжасында студенттерибиз чындыгында эле 3 айдын ичинде эле сүйлөгөндү кадимкидей үйрөнүп алышат.

Тил үйрөнүүнүн дагы бир бөлүгү—бул **чыгарма жазганды** билүү. Чет тилин окутууда иштин бул түрү стилистикалык жумуштардын ичинен эң жогоркусу деп эсептелинет. Чолпон Сыдыкова окуучула—рынын бул жөндөмүн ийгиликтүү өнүктүрүп келе жатат. Чыгарма жазууга үйрөтүш үчүн ал төмөнкү багытта иш алып барат: 1) ар түрдүү темалар боюнча окуучулардын лексикалык сөз байлыгын өстүрүү; 2) ар кандай маанилерге (Себеп. Максат. Зарылчылык. Мүмкүнчүлүк ж.б.) ээ грамматикалык конструкциялар менен сүйлөм түздүрүү; 3) берилген текстке таянып, окшош темадагы чыгарма жаздыруу; 4) сүрөт боюнча чакан чыгарма, сүрөттөмө жаздыруу, пикирин баяндоо.

Баарыбызга маалым, биздеги даярдоо курсуна студенттер кесип тандап алгандан кийин келишет. Студенттерге кыргыз тилин адисти—гине жараша үйрөтүү да—окутуучуларыбыздын милдети. Бул иштер өткөн жылдан бери системалуу түрдө жүргүзүлүп келүүдө. Бул багытта адисттик проблематикаларга байланыштуу тексттерди топтоо, кесиптик түшүндүрмө сөздүктөрдү түзүү иштери алып барылууда. Окуу процессин уюштурууда биздин кээ бир окутуучулар чыгармачылык менен мамиле жасап, студенттердин кыргыз тилине болгон өзгөчө мамилесин тарбиялап калыптандырууда. Элмира Төлөкова сабактарын чыгармачылык лабораторияга айландырган. Анын окуучуларынын кесиби—журналист. Ал 3 ай өткөн соң балдары менен кошо газета чыгара баштады. Ал газетага студенттердин өздөрү жазган макалалар, котормолор, интервьюлер, ырлар басылып, көркөмдүк жагынан жасалгаланып дубалга ай сайын жаңы саны илинип турат. Ошол эле Элмира Төлөкованын ар түрлүү формадагы сабактары бар. Алардын ичинен «Поэзия сабагын», «Сахна сабагын» атап көрсөтүүгө болот. Поэзия сабагында студенттер акындардын өздөрү которуп келген ырларын көркөм окуп беришет. Ушундай аракеттердин натыйжасында кээ бир студенттер кыска мөөнөттүн ичинде кыргыз тилинде ыр жаза башташты. Журналистика бөлүмүнүн Өмөр Чакын деген студенттин «Кыргыз эли» аттуу ырын тартуулайбыз:

Айланасындагы тоолор менен
Бир башкача кыргыз эли,
Тамырлуу маданияты менен
Бир башкача кыргыз эли.
Аялдары тигет тумакты,
Мырзалары киет калпакты.
Өзүнүн меймандостугу менен
Бир башкача кыргыз эли.

Бешбармагы, кымызы менен,
Өзүнүн Манасы менен,
Азыркы суугу менен,
Бир башкача кыргыз эли.

«Сахна сабагында» окуучулар үйрөнгөндөрүн практика жүзүндө колдоно билүүгө, берилген ролду аткаруу менен эркин сүйлөөгө машыгышат; бул тилди үйрөнүүдө ички сүрдөө, коркуу сезимдерден арылышууда таасири чоң, деп эсептейт мугалими.

Жогоруда айтылып кеткен иш – аракеттердин баары кыргыз тилин үйрөтүп жаткан окутуучулардын талыкпай, изденип эмгектенүүсүнүн негизинде жаралууда.

Ушул окуу жылынын башында «Тил башаты» аттуу оку китеби жарык көрүп, чет мамлекеттен келген окуучуларыбыздын колдоруна тийди. Бул китеп кыргыз тилчи мугалимдерибиздин 4–5 жылдык тажрыйбасынын негизинде жазылып чыкты. Бирок жакында мугалим – дерибиздин күчү менен дагы бир жаңы типтеги окуу китеби даярдалды. «Тил көпүрөсү» деп аталган бул окуу китеби үч курсту камтыйт (Башталгыч деңгээл. Орто деңгээл. Жогорку деңгээл.) Бул эмгекти жазууга түрк тилин чет тили катары үйрөтүү методикасы менен иштеген, англис тилин, орус тилин үйрөтүү методикасын колдонгон окутуучулар катышышты (Сагия Досоева, Замира Мажитова). Эми ички сапатына, мазмунуна жараша сырткы оформлениеси туура келсе, азыркы күндүн талабына жооп берген китеп болот го деп ишенебиз.

Англис тилин үйрөтүү методикасынын проблемалары

Кыргызстан жылдан – жылга өнүгүү жолунда болуп, башка өлкөлөр менен болгон карым – катнаштары өөрчүп – өсүүдө. Дүйнөдө жүрүп жаткан глобалдашуу процессинде биздин мамлекетибиз да четте турууга болбойт. Күчтүү, өнүккөн өлкөлөр менен кызматташтыкты өнүктүрүп, экономикабызды, илимий – техникалык деңгээлибизди кө – төрүшүбүз керек. Бул максатты жүзөөгө ашыруунун бирден бир куралы бул англис тилин билүү болуп саналат. Бул тил аркылуу биз дүйнөлүк казынага жакындайбыз, өлкөбүздүн өнүгүшүнө салым кошо алабыз. Кыргызстандын жаштары муну туура түшүнүп, англис тилин үйрөнүүдө бир топ алгылыктуу иш – аракеттерди жасашууда.

Ушуга байланыштуу республикабызда азыр англис тилин үйрөнүүгө болгон талап күндөн – күнгө өсүүдө, ошондуктан англис тилин окутуу методикасы да эң орчундуу маселелердин бири болуп келет. Ачыгын айтсак, Орто – Азия Америкалык университетте колдонулган методи – каны эске албаганда, англис тилин үйрөтүү методикасы жалпы жонунан жогорку окуу системасында ушул убакка чейин калыптана элек. Мындай абалдын себеби: азыркы англис тили мугалимдеринин мууну мурдагы, традициялык методдордун негизинде англис тилин үйрөнүп билим алышкандыгында. Ал метод «Grammar Translation Method – грамматика – которуу ыкмасы» деп аталат. Бул методдун максаты грамматиканы башынан аягына чейин жөнөкөй эрежелерден тартып грамматикалык татаал түзүлүштөрдү үйрөтүүнү көздөгөнү баарыбызга маалым эле. Грамматиканы үйрөнгөн соң, ар кандай тексттерди которгонго машыктырчу. 90 жылдардан баштап бир топ мугалимдери –

биз башка метод – ыкмалар менен таанышып, аларды өздөштүрө баштады. АКШдан, Англиядан келген волонтерлор, фонддор англис тилин Кыргызстанда таратуу максатында жаңы методдорду активдүү киргизе баштады. Ошол кезде ар кайсы ыкмаларга таянган борборлор, курстар ачыла баштады. Аларга катышкан адамдар тилди ийгиликтүү өздөштүрүп жатышты. Бирок ошол мезгилде бир дагы окуу жайыбызда англис тилин окутуу методикасы боюнча мугалимдерди даярдай турган бөлүмдөр же факультеттер жок эле. Көбүнчө англис тилине тиешелүү факультеттер лингвистикалык окуу пландары боюнча иш жүргүзүп, тилчи – котормочуларды даярдап келишкен. Ушул себептен англис тилин үйрөтүү методикасында азыркыга чейин белгилүү бир системалык иш жүргүзүлө элек.

Кыргыз – Түрк «Манас» университетинде англис тили экинчи чет тили катары окутулат. Жогоруда белгиленген абал бизге дагы өзүнүн таасирин тийгизбей койгон жок. Англис тилин окуткан мугалимдердин деңгээли ар кандай. Арасында Туркиядан келип, өзүнүн методикасы менен иштеген адистер бар. Биздин окутуучулардын ичинен дагы колдонмолорду өздөрү даярдап, аларды пайдаланып ийгиликтүү иштегендер аз эмес. Англис тилинин координатору Сема Тунжел Аксунгурдун айтуусу боюнча, окутуучулар акыркы учурда карым – катнаш ыкмасын (коммуникативдик) кеңири колдонуу менен тил үйрөтүп жатышат. Бул методду ийгиликтүү өздөштүргөн мугалимдери – биздин ою боюнча, бул ыкманы колдонуу жөнөкөй турмуштук жагдайлардын негизинде ар түрдүү диалогдорду түзүп, студенттерди сүйлөө кебин тез үйрөнүүгө кызыктырат жана ошондой турмуштук абалдарда пикир алыша алууга түрткү берет.

Айгүл Чокубаеванын байкоосуна караганда, сабак учурунда чыгармачылык менен иштөөдө «роддук оюн» ыкмасынын чоң пайдасы бар. Ар бир роль, мейли келген конокторду ээрчитип жүргөн котор – мочунун ролу болсун, же интервью алган кабарчынын ролу болсун, студенттер үчүн абдан кызыктуу; ошону менен бирге, бул оюндар максатка ылайык колдонулса, бадалардын эркин сүйлөй алуусуна тий – гизген таасири абдан чоң.

Университетибизде англис тилин окутуу тармагындагы проблема – лар жөнүндө сөз кылганыбызда, мугалимдерибиздин «Head Way» аттуу даяр куралдарына таянып, өздөрүнүн чыгармачылыгына көп көңүл бурушпагандыгын айтпай кете албайбыз. Башка (түрк, кыргыз, орус) тилдер окутуучулардын аракеттери менен окуу куралдары, тексттер жыйнагы, көптөгөн көнүгүүлөр иштелип чыгарылууда.

Экинчиден, жогоруда айтылып кеткен проблеманы чечүү үчүн жогорку окуу жайларында чет тилдерди үйрөтүү боюнча адистик ачуу зарылчылыгы келип чыгууда. Ушул багытта биздин университетте жакын арада ишке аша турган долбоорубуз бар. Бул долбоордун негизинде бизде чет тилдерди үйрөтүү боюнча өзүнчө факультет ачылат. Келечекте ал факультет тил үйрөтүүдөгү эң мыкты технология – ларды, метод, ыкмаларды, колдонуп, жаңы муундагы мугалимдерди даярдайт. Бул максатта факультетке Туркиядан, Кыргызстандан, Европадан белдүү адистер кызматташууга чакырылат.

Коюлган маселелер бир күндө, бир жыда чечиле турган маселелер эмес. Аларды кесиптештер менен талкуулангандан кийин белгилүү бир чечимге келүү керек. Ушул максатты көздөп күзүндө университете – тибизде тил окутуу методика проблемалары боюнча Эл аралык симпозиум өткөрмөкчүбүз.

Методика преподавания русского языка как иностранного в КТУ «Манас»

Русский язык в КТУ «Манас» преподается в качестве второго иностранного языка. Такой статус русского языка определяет и цели его обучения, которые связаны с необходимостью научить студентов русскому языку для общения в обиходно – бытовых ситуациях в пределах существующей языковой среды. Тем более что в нашей столице существует достаточно благоприятная языковая среда. Русский язык в столице функционирует почти во всех сферах общественной жизни; на нем говорят представители разных слоев населения. По общим аспектам состояния – нормам произношения, уровню письменной (язык газет) и устной культуры – русский язык находится на достаточно высоком уровне, и ничем не уступает русскому языку в крупных городах России. Именно этот момент является привлекательным для изучения русского языка представителями зарубежных стран. В связи с большим интересом к русскому языку и потребностью его изучать заметно активизировалось особое лингво – методическое направление по изучению русского языка как иностранного. Почти во всех ВУЗах столицы стали открываться центры, курсы для иностранных слушателей по обучению русскому языку. Особых усилий по учебно – методической организации этой деятельности практически прилагать было не надо, поскольку преподаватели активно заимствовали соответствующую технологию, методику изучения языка, приобретали необходимые материалы из Москвы, где сложилось целое научно – методическое направление по преподаванию русского языка как иностранного.

Успешно ведется преподавание русского языка и в нашем университете, где обучаются в основном граждане Турции, а также из КНР. Со дня основания университета здесь сложился небольшой коллектив русистов (координатор Алла Нарозья), которые находятся в постоянном творческом поиске. Несмотря на то, что университет имеет возможность обеспечить необходимой учебно – методической литературой из Центра, они не ограничиваются этими материалами, и каждое свое занятие стараются довести до методического совершенства: готовят наглядные пособия, используют новаторские технические приемы проведения уроков, продумывают оптимальные пути подачи языковой темы.

Особую специфику методики преподавания русского языка в КТУ «Манас» составляет то, что традиционная московская методика здесь вошла во взаимодействие с турецкой моделью преподавания иностранных языков, возникшая в Турецком образовательном центре («Томер»). Первоначально по этой системе велось преподавание турецкого языка для иностранных студентов, а впоследствии – других иностранных языков (английского, немецкого, французского и др.) для

турецких слушателей. В системе Томера основными ориентирами языкового обучения являются следующие виды речевой деятельности: 1) **чтение и понимание**, 2) **слушание и понимание**, 3) **грамматика**, 4) **диктант**, 5) **сочинение**, 6) **разговор**. Систематическое и параллельное сочетание всех этих видов работ на уроке преимущественно в письменной форме позволяет в определенной степени достичь конечной цели. Контроль знаний, умений и навыков студентов также осуществляется в письменной форме.

Творческое разнообразие в процесс преподавания придает привнесение в него и элементов американской методики преподавания из «Лаборатории критического мышления» (чтение в авторском кресле, упражнения на управляемое воображение и др.). Все эти приемы и принципы обучения в разумных пропорциях и гармоничном сочетании формируют **своеобразную авторскую методику преподавания русского языка, сложившуюся в стенах КТУ «Манас»**.

На начальном этапе предметом особой заботы преподавателей является разнообразие наглядного материала (различных предметов, их изображений на картинках или фотографиях). Использование правильно подобранного наглядного материала позволяет, по мнению А. Байызбековой, свести до минимума присутствие на уроке языка – посредника, и тем самым способствует активизации изучаемого языка. Студенты совершают речевые действия, манипулируя разными предметами. Это облегчает процесс вхождения живую разговорную речь. Стремление научить русскому языку на ранних этапах путем прямого усвоения лексики заставляет преподавателей демонстрировать и артистические приемы типа: имитации движений, выражения лица, экспрессивно – эмоциональной подачи формул и фраз речевого этикета в сопровождении соответствующей жестикуляции.

Руководствуясь прежде всего интересами и потребностями своих студентов, Наталья Санто предлагает им следующие речевые темы: «Знакомство», «Учеба», «Мой университет», «Учеба после занятий», «Работа после учебы», «Развлечения и увлечения», «Каникулы». В рамках этих тем преподаватель учит своих студентов вести диалог, строить монолог, участвовать в свободной дискуссии. Большое внимание уделяется развитию навыков аудирования, где с особой тщательностью подбираются задания, которые способствуют более глубокому восприятию прочитанного или прослушанного текста:

- восстановить предполагаемый диалог;
- объяснить значение выражений;
- восстановить услышанную информацию по картинкам;
- высказать свое мнение.

Екатерина Калинина успешно применяет в своей работе принципы интерактивной методики обучения, которая предполагает прямое вовлечение человека, изучающего язык, в ситуацию, жизнь героев. При работе с прочитанным или прослушанным текстом практикуются дискуссии, обращения – вопросы героев к читателю, просьбы о помощи в решении какой – то проблемы, стремление узнать мнение каждого в сложившейся ситуации. В рамках этой интерактивной методики

разработаны ролевые игры – ситуации, где отрабатывается изучаемая тематическая лексика («Визит к врачу», «Ищем преступника», «Едем в гости» и т.д.) Принцип интерактивности помогает преподавателю значительно усилить коммуникативную мотивацию.

Один из опытных преподавателей Уулкан Камбаралиева при обучении аудированию считает эффективным использование специально разработанных а) упражнений для формирования механизмов восприятия и понимания услышанного, б) упражнений для развития интонационного слуха и сегментации речевой цепи, в) упражнений, предназначенных для развития навыков языковой догадки и вероятностного прогнозирования.

По мнению координатора русского языка Аллы Нарозя, особую значимость и пользу дает при обучении языку применение стратегий критического мышления. Так, при обучении написанию сочинения эффективно работают такие стратегии, как разбивка на кластеры, синквейн и др. Развивая навыки языковой коммуникации, А.Нарозя убеждена, что преподаватель должен стать дирижером оркестра, руководя их деятельностью, заигая их фантазию, поощряя творческое стремление. И она сама перевоплощается в такого дирижера, благодаря чему в процессе обучения между студентами и преподавателем наступает такой непринужденный и гармоничный контакт и взаимодействие, что язык легко и естественно усваивается учащимися.